

מוסדות
**דרכי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי **אשר וייס שליט"א**

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

למח נגרע

הלכה

עוסק במצוה פטור מן המצוה

פרשת בהעלתך תשפ"א

שנה כ"ג – קובץ ל"ב [תש"ע]

יו"ל ע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י

מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של

מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:

ת.ד. 23170

Email: info@minchasasher.com

פרשת בהעלתך

עוסק במצוה פטור מן המצוה

"ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ולא יכלו לעשת הפסח ביום ההוא ויקרבו לפני משה ולפני אהרן ביום ההוא" (ט' ו').

"מה"מ דת"ר בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה ובלכתך בדרך פרט לחתן מכאן אמרו הכונס את הבתולה פטור ואת האלמנה חייב מאי משמע אמר רב הונא כדרך מה דרך רשות אף כל רשות לאפוקי האי דבמצוה עסוק מי לא אסקינן דקאזיל לדבר מצוה וקא אמר רחמנא ליקרי אם כן לימא קרא בשבת ובלכת מאי בשבתך ובלכתך בלכת דידך הוא דמיחייבת הא בלכת דמצוה פטירת... והעוסק במצוה פטור מן המצוה מהכא נפקא, מהתם נפקא, דתניא ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם וכו' אותם אנשים מי היו, נושאי ארונו של יוסף היו דברי רבי יוסי הגלילי, רבי עקיבא אומר מישאל ואלצפן היו שהיו עוסקין בנדב ואביהוא. רבי יצחק אומר אם נושאי ארונו של יוסף היו, כבר היו יכולין ליטעהר, אם מישאל ואלצפן היו, יכולין היו ליטעהר. אלא עוסקין במת מצוה היו, שחל שביעי שלהן להיות בערב פסח. שנאמר ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא, ביום ההוא אין יכולין לעשות, הא למחר יכולין לעשות, צריכא, דאי אשמעינן התם משום דלא מטא זמן חיובא דפסח, אבל הכא דמטא זמן קריאת שמע אימא לא, צריכא. ואי אשמעינן הכא משום דליכא כרת, אבל התם דאיכא כרת אימא לא, צריכא" (סוכה כ"ה ע"א).

א

בגדר הפטור

הנה יש לעיין בכל עיקר הלכתא דא ביסוד גדרה. האם פטור הוא מן המצוה מעין דין אונס דרחמנא פטריה ואינו אלא פטור בגברא, ואף שבעצם מחוייב הוא בכח, מ"מ

עוסק במצוה פטור מן המצוה

פטריה רחמנא בפועל כשם שאונס רחמנא פטריה, או שמא יש כאן פטור ממש וכאילו כלל אינו מחוייב במצוה אחרת.

או בסגנון אחר, האם פטור זה הוא מעין גדר הותרה ובשעה שעוסק במצוה אינו כלל בר חיובא לגבי כל מצוה אחרת, או כגדר דחוייה ואינו אלא פטור מלהתעסק בפועל במצוה אחרת.

ולכאורה נחלקו הראשונים בשאלה זו, דהתוס' בסוכה שם (ד"ה שלוחי מצוה) כתבו דאין העוסק במצוה פטור מן המצוה אלא כשאינו יכול לקיים שניהם, אבל כשיכול לקיים שניהם אינו פטור דאטו מי שיש לו תפילין בראשו וציצית בבגדו פטור מכל המצוות שבתורה, וכך דעת הריטב"א והרא"ש שם. אך הר"ן שם (י"א ע"א מדפי הר"ף) דחה דבריהם דודאי פטור מה"מ אף ביכול לקיים שתיהן, שכל שעוסק במלאכתו של מקום לא הטריחתו תורה לטרוח לקיים מצוה אחרת. ועיין גם בשו"ת מהר"ח אור זרוע (סימן קפ"ג) שכתב כדברי הר"ן וכ"ד האור זרוע סוכה (סימן רצ"ט). ומה שהלבוש תפילין וציצית אינו פטור מה"מ טעם אחר יש בו, דלא אמרו אלא דהעוסק במצוה פטור מן המצוה אך מי שיש לו תפילין בראשו וציצית בבגדו אף שהוא מקיים מצוות אלה אינו עוסק בהן, עי"ש.

ולכאורה נראה דבזה נחלקו הראשונים, התוס' נקטו דפטור זה הוי מעין פטור אונס ולפיכך אינו פטור אלא במקום שא"א לקיים שניהם אונס הוא לקיים אחת ולבטל האחרת וחידשה תורה שאין לו לבטל את המצוה שעוסק בה וממילא תיבטל האחרת, אך לדעת הר"ן אין פטור זה משום אונס כלל, אלא שפטרתו תורה מכל המצוות כאשר הוא עוסק במצוה אחת, בין אם יכול לקיים שתיהן או לא.

והנה חידש הריטב"א יתירא מזו, דלא זו בלבד שעוסק במצוה פטור מן המצוה, אלא אף איסור יש בדבר, דאסור לו לבזות את המצוה ולהבטל ממנה כדי לקיים מצוה אחרת, עי"ש. הרי דמצד אחד נקט כדברי התוס' דרק בא"א לקיים שניהם פטרוהו, אך מאידך גיסא נקט דהוי איסור ולא רק פטור, ולכאורה צ"ע בשיטתו דמחד נראה דהוי דחוייה וכעין גדר אונס, אך מאידך גיסא אם יש בזה איסור ודאי משמע דהוי הותרה ממש.

עוסק במצוה פטור מן המצוה

אך באמת אין כל הכרח שנחלקו ראשונים אלה במהות הלכה זו וביסוד גדרה, ואפשר שלא נחלקו אלא בפרטיה ודקדוקיה, לדעת התוס' יש לצמצם הלכה זו ואין לך בה אלא חידושה, ולדעת הר"ן יש להרחיב הלכה זו, שהרי אף חז"ל לא חילקו בין מצוה למצוה, וכלל כללו העוסק במצוה פטור מן המצוה.

ובאמת מבואר דגם הריטב"א וגם הר"ן לא חידשו מה שחידשו מסברא אלא מתוך הכרח. דהנה הקשו לשיטת התוס' דאינו פטור אלא בא"א לקיים שניהם, א"כ מאי קמ"ל הלא פשוט שלא יניח מצוה אחת ויקיים חברתה.

אלא שמכח קושיא זו הגיעו לשתי מסקנות שונות, הר"ן נקט דקמ"ל דאף באפשר לקיים שניהם פטור. אך הריטב"א הלך בשיטת התוס' אלא שכתב דקמ"ל קרא דלא מיבעיא דפטור אלא אף איסור יש בדבר כמבואר. (אך נראה דהתוס' סבר דקמ"ל דאף העוסק במצוה קלה פטור ממצוה החמורה ממנה, ואף העוסק במצוה שאינה עוברת פטור ממצוה עוברת, ודו"ק).

ומ"מ מסתבר אף מהמבואר דלא נחלקו בשורש גדר זה אלא בפרטי הלכותיה כמבואר.

ב

והנה דנו האחרונים במי שעוסק במצוה ובעודו עוסק בה קיים מצוה אחרת, אם יצא ידי חובתו במצוה השניה, ואת"ל שיצא יד"ח האם יכול לברך עליה. ובשער הציון (סימן תע"ה ס"ק ל"ט) כתב המשנ"ב דאכן יצא ידי חובתו, אלא שעלה ונסתפק אם יכול לברך עליה. והמשנ"ב לא הזכיר כלל את מה שנחלקו השו"ע והרמ"א אם נשים יכולות לברך על מצות עשה שהזמ"ג, דלכאורה עוסק במצוה דינו כדין אשה. ונראה בדעתו דאף לדעת הרמ"א דנשים יכולות לברך על מצות עשה שהזמ"ג אפשר דעוסק במצוה גרע טפי דאף אם מי שלא נתחייב יכול לומר "וצונו" מי שיש סיבה הפוטרתו מקיום המצוה גרע טפי, וצ"ע.

ובמאירי עירובין (צ"ו ע"א ד"ה כבר ידעת) איתא להדיא דיכול לברך וז"ל "וכן בעוסק במצוה, אלא שבאלו הואיל ושייכי במצוות אלו אעפ"י שאיזו סבה פוטרם, כשעושין אותה מברכין עליה, אבל אשה אינה מברך עליה שהרי אסור לה לומר וצונו וכו'". הרי לן סברא הפוכה דכיון דבעצם בר חיובא הוא לכו"ע יכול לברך.

עוסק במצוה פטור מן המצוה

ולכאורה תלויה שאלה זו בחקירה הנ"ל, דא"ל שאין כאן פטור גמור אלא מעין אונס מסתבר דודאי יצא יד"ח ויכול גם להוציא אחרים, ואף יכול לברך כיון שאינו פטור בעצם אלא שלא חייבתו תורה לטרוח כולי האי, אבל אם פטרתו תורה בעצם, אינו יוצא יד"ח ובודאי אינו מברך.

אך לפי"ז סתר מהר"ח או"ז את דברי עצמו דמחד נקט כשיטת הר"ן דאף דאפשר לקיים שניהם פטור הרי דהוי פטור גמור, ומאידך נקט דיכול לברך אף שפטור הוא, הרי דאין כאן פטור גמור, וע"כ דלאו הא בהא תליא.

ג

ולכאורה נחלקו בשאלה זו גם הט"ז והש"ך. דהנה ביו"ד (סימן שמ"א ס"ב) איתא דאונן פטור מן התפילה ואינו חייב בתשלומין לתפילות שביטל באנינותו, והט"ז (סק"ה) הביא שהדרישה למד מהלכה זו דה"ה העוסק בצרכי ציבור שפטור מן התפילה ומקר"ש ואינו משלים ודינו כדין אונן, והט"ז חלק עליו וכתב דדין העוסק בצ"צ כדין אונס דאף דפטור מן המצוה מ"מ חייב להשלים וה"ה בעוסק בצרכי ציבור שדינו כעוסק במצוה.

והש"ך בנקודת הכסף כתב להצדיק את שיטת הדרישה וחילק בין האונס דאכן חייב להשלים לעוסק במצוה שפטור לגמרי ומשו"כ אינו חייב להשלים, וה"ה למי שעוסק בצרכי ציבור שדינו כעוסק במצוה, עי"ש. הרי שנחלקו בעוסק במצוה אם דינו כאונס או כמי שפטור לגמרי וכאונן.

אך לפי המבואר לכאורה סתר המשנ"ב את דברי עצמו שהרי כבר נתבאר (לעיל אות ב') דנקט עיקר דעוסק במצוה כאונס הוא ויוצא יד"ח במצוה שקיים בשעת עוסקו במצוה, וא"כ סתר את דבריו דבאו"ח (סימן צ"ג שעה"צ סק"ט) נקט להלכה כשיטת הדרישה והש"ך דאין תשלומין לעוסק במצוה או לעוסק בצרכי ציבור וביטל תפילה, עי"ש.

ד

ומשו"כ נראה טפי דאין כל הכרח דכל השאלות הנ"ל תלויות בהני שני צדדים, ונראה יותר דבאמת אין העוסק במצוה דומה לאונס כלל, ומאידך ודאי אינו פטור בעצם

עוסק במצוה פטור מן המצוה

שהרי האי גברא בר חיובא הוא במצוה זו ואינו פטור אלא מסיבת היותו עסוק במצוה, אלא דין הוא שחידשה תורה דכל עוד עוסק הוא במצוה אחת פטור הוא ממצוות אחרות, ונחלקו הראשונים והאחרונים בפרטי הלכה זו.

וכשם שלא נחלקו התוס' והר"ן אלא בפרטי הלכה זו אם נאמרה רק כשאי אפשר לקיים שתיהן או אף כשאפשר לקיים שתיהן, כך נחלקו הפוסקים אם הוי כפטור גמור ואין לו תשלומין או שנחשב כמי שביטל מצוה באונס וצריך להשלים.

וכך גם לגבי ספיקת המשנ"ב אפשר שלא נחלקו בגדר דין עוסק במצוה אלא בגדרי בר חיובא לגבי יציאת ידי חובה במצוות, ובגדרי ברכת המצוה, האם העוסק במצוה יכול לברך אף שפטור הוא כמו אשה שמברכת על מצות עשה שהזמ"ג או שמא גרע הוא מאשה דאשה מעולם לא נתחייבה, משא"כ העוסק במצוה שיש סיבה הפוטרתו.

סוף דבר נראה דלא נחלקו כלל ביסוד דין עוסק במצוה, ולא נחלקו אלא בפרטי הדין ודקדוקיו, ודו"ק בזה כי קצרת.

ה

עוסק במצוה דרבנן אם פטור ממצוה דאורייתא

הנה נסתפק הגאון בעל ערוך לנר בסוכה שם, אם העוסק במצוה דרבנן פטור ממצוה דאורייתא, עי"ש. ובקובץ שיעורים (ח"ב סימן ל"ב) כתב להוכיח דאף במצוה דרבנן העוסק במצוה פטור מן המצוה מהמבואר במנחות (ע"ב ע"א) לגבי קצירת העומר דאף לצורך מצוה דרבנן מותר לקצור לפני קרבן העומר ודרשו "ראשית קצירכם ולא קציר מצוה", הרי דגם מצוה דרבנן לא הוי קצירכם וה"נ אף מצוה דרבנן לא הוי לכת דידך.

ושוב כתב לפקפק דשמא אין לדמות מילתא למילתא, דכל קציר מצוה לא הוי קצירכם דאין קצירכם אלא קציר לשימוש הפרטי של הקוצר ולא צרכי מצוה, אך מה שמיעטו מ"ובלכתך בדרך" אפשר דאין זה אלא מיעוט ודרשה דעוסק במצוה פטור מן המצוה, עי"ש.

עוסק במצוה פטור מן המצוה

וכבר נחלקו בשאלה זו המגן אברהם והפרי מגדים, דהנה באו"ח (סימן ע"ב ס"ד) מבואר דלאחר שקברו את המת ובאים לעשות שורה לניחום אבלים, "אם יכולים להתחיל ולגמור אפילו פסוק אחד יתחילו ואם לאו לא יתחילו קר"ש ולא יעמדו בשורה". וברמ"א שם כתב "אם יש שעות ביום לקרות אח"כ". ובמג"א (סק"ד) כתב דכיון דעדיין לא התחילו לנחם אסור לעסוק בתנחומין ולבטל קריאת שמע, אבל אם התחילו בתנחומין פטורין מקר"ש. ובפמ"ג בא"א תמה על המג"א דמנ"ל דאף העוסק במצוה דרבנן פטור ממצוה דאורייתא, עי"ש.

ולכאורה יש ראיה מפורשת לשיטת המג"א מהמבואר ברש"י במשנה שם (סוכה כ"ה ע"א) דההולך לקבל פני רבו פטור מן המצוות אף דסתימת הפוסקים דאין מצוה לקבל פני רבו ברגל אלא מדרבנן, הרי לן דגם במצוה דרבנן אמרו עוסק במצוה פטור מן המצוה.

וכך גם פשטות הסברא דמה לן אם מצוה דאורייתא או מצוה דרבנן דמכיון שידענו דאף העוסק במצוה קלה פטור ממצוה חמורה הימנה, דהלא כך אמרו בסוכה שם דהמתעסק בקבורת המת פטור מפסח אף דהוי מצות עשה שיש בה כרת, מה לן אם המצוה דאורייתא או מדרבנן כיון דמ"מ מצוה היא, ודו"ק בכ"ז.

ו

כתב הנודע ביהודה (מהדו"ק או"ח סימן מ"א) דציבור שהיה באמצע קריאת המגילה ונודע להם שהלבנה נראית ואפשר לומר קידוש לבנה, עליהם להפסיק באמצע המגילה כדי לקדש את הלבנה כיון דיש חשש שלאחר גמר המגילה שוב לא יהיה ניתן לומר ברכת הלבנה.

ומעודי תמהתי שהנודע ביהודה האריך מאד בתשובה זו וכלל לא הזכיר סוגיא זו דעוסק במצוה פטור מן המצוה. ויתירה מזו יש לתמוה דהלא יש מגדולי הדורות שחלקו על הנוב"י בפסק זה. ובמנחת אשר לשמות (סימן ט"ו) הבאתי מה שכתבו בזה בספר יהושע להגר"י באבד מטרינפאל והגר"ש קלוגר, וגם הם לא דחו שיטתו בטענה דעוסק במצוה פטור מן המצוה, עד שבשו"ת מהרש"ג (ח"ג סימן ה') אכן תמה על הנוב"י דכיון שעוסקים הם במקרא מגילה פטורים הם מקידוש לבנה משום דעוסק במצוה פטור מן המצוה עי"ש.

עוסק במצוה פטור מן המצוה

ולולי דמיסתפינא הוי אמינא דבכל המצוות שבדיבור כלל לא אמרו עוסק במצוה פטור מן המצוה, דלא אמרו כן אלא בעוסק במצוה דהיינו מצות שבמעשה שיש בהם עסק ולא במצוות שבדיבור. ובאמת כבר נתקשיתי בזה במנחת אשר בראשית (סימן ס"ה) דהלא במרחבי השו"ע וספרי הפוסקים דנו בהרחבה מתי מפסיק באמצע קר"ש ותפלה לקדיש, קדושה, איש"ר וכדו'. ולא מצינו מי שיאמר שלעולם אין להפסיק באמצע התפלה משום דעוסק במצוה הוא והעוסק במצוה פטור מן המצוה. ויתירה מזו יש לתמוה דהלא נתבאר לעיל דאף העוסק במצוה קלה פטור ממצוה חמורה, ולכאורה יש ללמוד מכך דגם מי שמתפלל פסוקי דזמרה אין לו להפסיק לקדיש, קדושה, או אף לקר"ש דאורייתא שמצותה עוברת דהלא העוסק במצוה פטור מן המצוה (וכבר העיר כע"ז בשו"ת יד אליהו (להגר"א רגולר סי' ט'), ובמהרי"ל דיסקין קו"א סי' ה' אות ד' נסתפק גבי מי שצריך להפסיק בקר"ש לכבוד רבו אם הוי רשות או חובה דלכאורה עוסק במצוה פטור מן המצוה יעו"ש).

וראיתי בשו"ת יביע אומר (ח"ה או"ח סי' י"ב) שהביא חבל אחרונים שאכן כתבו שכל דיני הפסק בתפילה אינם אלא רשות דחייב אין כאן משום דעוסק במצוה פמה"מ. אך לפי"ז קשה לשיטת הריטב"א דעוב"מ אסור לו לקיים מצוה אחרת. ועוד דמפשטות דברי הפוסקים משמע דכאשר מותר להפסיק לקדיש וקדושה וכדו' מצווה לעשות כן ולא הוי רשות בעלמא.

וסברת הדבר אפשר, דהנה כבר נתבאר דיש שתי דרכים בראשונים בכל גדר פטור זה. הר"ן כתב דהתורה לא הטריחה את האדם לקיים מצוה אחרת כאשר הוא עוסק במצוה, והריטב"א כתב דאף משום ביזוי מצוה אמרו דאסור לו לקיים מצוה אחרת, וכ"ז הובא לעיל.

ונראה דשתי דרכים אלה שייכי רק במי שעוסק במצוה במעשה, דרק הטורח בקיום המצוה פטרוהו מטרחה יתירה, משא"כ בדיבור שאין בה טרחה. וגם בזיון אפשר שאין כאן כיון שאין היכר בדבר שמפסיק מדיבורו ועוסק במצוה.

ושו"ר בשו"ת שלמת חיים סי' נ"ו כתב ליישב קושיא זו דהטעם שצריך לענות אמן קדושה וכדו' הוא כדי שלא יראה כמוציא את עצמו מן הכלל.

עוסק במצוה פטור מן המצוה

ונראה לכאורה לדון בזה עוד דאפשר דבתפילה לא שייך עוסק במצוה פטור מן המצוה משום דהכל מצות תפילה ואין בין תפילת העמידה לקדיש וקדושה, לקרי"ש וברכותיה ואיש"ר, דהכל בכלל עבודה שבלב זו תפילה, ומשו"כ אין דיני ההפסק אלא כחומרא וקולא אבל לא שייך בזה עוסק במצוה פטור מן המצוה.

ואף דמדובר בהגדרות חלוקות דהלל לחוד ותפילה לחוד וברכות לחוד, מ"מ הכל ענין אחד, ואף בקריאת שמע דודאי הוי מצות עשה בפני עצמה מדאורייתא, וקר"ש ותפילה ודאי שתי מצוות הנה, מ"מ הכל ענין אחד והצד השווה שבהן עבודה שבלב ומצוות שבדיבור, ודו"ק בזה. ועיין בזה במנחת אשר בראשית (סימן ס"ה).

ומ"מ נראה דבמצוות שבדיבור כלל לא אמרו הלכה זו, ובמצוות אלה אין לנו אלא דיני ההפסק, ואם מפסיק משום כבודו ויראתו של בשר ודם ק"ו שנפסיק לכבוד שמים ויראתו ולעולם יש להפסיק בקל משום החמור ממנו, אך לא מצינו בפוסקים שידונו בזה מצד דין עוסק במצוה פטור מן המצוה, ודוק בכל זה.

שו"ר בשו"ת רמ"ע מפאנו סי' כ"ב שכתב ליישב מנהגם של אלה שאומרים פרשת הקרבנות באמצע חזרת הש"צ דכיון שעוסקים הם במצוה פטורים מחזרת הש"צ, עי"ש. ודבריו חידוש גדול.

והנראה עיקר בזה דלשיטת התוס' (סוכה כ"ה ע"א ד"ה שלוחי) דכאשר אפשר לקיים שניהם חייב, אין זה רק באפשר שניהם בחדא מחתא ממש, אלא אף אם צריך להפסיק מעיסוקו במצוה לקיים מצוה עוברת ויש בידו לחזור ולקיים את המצוה שממנה הפסיק, ג"כ אינו פטור מן המצוה.

ואף הר"ן שחלק על התוס' ונקט דפטור מן המצוה אף באפשר לקיים שניהם, מ"מ כתב דאם יכול לקיים שניהם ללא טורח יקיים שניהם מהיות טוב, גם בשיטתו אפשר דאם אין כל טורח להפסיק ולקיים כך צריך לעשות. ומשו"כ יש להפסיק באמצע התפילה במקום שמותר לענות אמן וכדו'.

ואת יסוד הדברים יש ללמוד ממה שכתוב בפירוש רבינו אברהם מן ההר במס' סוכה (כ"ו ע"א):

עוסק במצוה פטור מן המצוה

"אשתכח השתא לפום דברירנא, שמתעסק במצוה והגיע זמן מצוה אחרת שמצותה עוברת כגון קר"ש ותפילה, אם אינו טרוד במצוה שבידו שקדמה לזו, פוסק ומקיים זו שמצותה עוברת, דהא לית ביה טירדא וכו'".

וכן יש ללמוד מדברי הבית יוסף (סימן ל"ח) שכתב דמה שאמרו בגמ' דכותבי תפילין פטורים מקר"ש דהעוסק במצוה פטור מן המצוה אין זה אלא א"כ מי שרוצה לקנות את התפילין יוצא לדרכו ועד שיקרא קר"ש ויחזור לכתוב יפסיד זה את התפילין הא לאו הכי חייבין. הרי לן שצריך להפסיק מכתבת התפילין כדי לקרוא קר"ש. והב"י כתב כן בדעת התוס' והרא"ש.

הרי לן שגם אם צריך להפסיק מצותו ולקיים מצוה אחרת, אם יכול שוב לחזור למצוה הראשונה חשיב אפשר לקיים שניהם.

ז

במה שנשאלתי במי שעוסק בתלמודו או שמתפלל במנין אחד ושומע ברכות, קדיש, וקדושה ממנין אחר, האם צריך לענות.

כמדומה אני ששונה בזה העוסק בתורה מהעוסק בתפלה אף שבשניהם אין ההלכה ברורה.

א. דהנה לגבי העוסק בתורה כתבו בשו"ת דברי דוד (סי' מ"א) ובתשובת אביו במים רבים (סי' ב') דאינו חייב להפסיק ולענות ב"ה וב"ש. ובספר פתחי תשובה על או"ח (סי' קכ"ד) כתב דמסתבר כדבריהם לגבי ב"ה וב"ש דאינו מדינא דגמ' אבל לגבי עניית אמן צ"ע אם יש לפוטרו, ובדברי המ"ר והד"ד מבואר דאף הם לא פטרו אלא בת"ת דרבים ולא ביחיד העוסק בתורה.

אמנם בשו"ת רבבות אפרים (ח"א סי' פ"ט) הביא בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל דאינו חייב להפסיק מלימודו וכך שמעתי בשם הגרש"ז אורבך זצ"ל שדייק מלשון השו"ע סי' (נ"ה ס"ב) "היו עשרה במקום אחד ואומרים קדיש וקדושה אפילו מי שאינו עמהם יכול לענות" ומשמע דיכול אך אינו מחוייב, אך באמת אפשר דכיון דיכול ממילא מחוייב וכך משמע לכאן מלשון הרמ"א בסי' קכ"ה ס"ב "מי שאומר סדר קדושה ובא לביהכנ"ס ומצא ציבור עונין קדושה חוזר ועונה עמהם" ולשון זו משמע שחייב לענות

עוסק במצוה פטור מן המצוה

(ומקור הלכה זו בשו"ת הרשב"א ח"א סי' רמ"ט אך מלשונו אין הכרע אם הוי רשות או חובה עי"ש).

וחידוש גדול הביא בשו"ת שלמת יוסף סי' י"א אות ב' מהצפנת פענח שחילק בין העוסק בגמ' דאינו מפסיק כיון שיופרע בכך ויתבטל מתלמודו להעוסק במקרא שעונה ונראה דעתו לחלק בין לימוד גמ' שצריך צילותא כיומא דאיסתנא ללימוד מקרא שאין צריך עיון רב עי"ש.

ונראה להלכה שיענה קדוש וברוך ואיש"ר שהם עיקר קדיש וקדושה.

ב. וגם במי שעומד בתפלה ושמע ממניין אחר נחלקו, וכבר נסתפק מהרי"ל דיסקין (בקו"א סי' ה' אות ד') במה שפוסק בקר"ש לכבוד רבו אם הוי רשות או חיוב, דלכאוו' י"ל דעוסק במצוה פטור מה"מ וכבר העיר כעי"ז בשו"ת יד אליהו (להגר"א רגולר סי' ט') לגבי מה דפוסק לענות איש"ר, אך באמת משמע מדברי הפוסקים דחייב להפסיק ולענות וכמו שהבאתי לעיל מדברי הרמ"א בסי' קכ"ה, ועוד דהלא דעת הריטב"א בסוכה כ"ה דבמקום שאמרו העוסק במצוה פטור מה"מ איסורא נמי איכא, ואת"ל דהעוסק בתפלה וקר"ש פטור מלענות אמן משום דין זה א"כ איך מותר לו לענות.

וע"כ נראה דלא שייך בזה דין עו"ב פמה"מ, דכיון שהתירו לענות משום כבוד בשר ודם חייב לענות משום כבוד המקום דמצוה זו לענות איש"ר וכדו' אינו רשות וכיון דמותר מפני הכבוד ממילא אין בזה דין עוב"מ, ודו"ק. ומ"מ נראה עיקר דכשאמרו פוסק חייב לפסוק ולא רשות יש כאן.

אך מטעם אחר נראה דאינו חייב לפסוק כיון דעי"כ יתבלבל לגמרי מתפלתו וכונתו אם יצטרך בכל רגע לפסוק ולענות למנינים אחרים, ופשיטא דתפלת חובה ידיה קודמת למצות העני' לתפילת אחרים, ולולי דמסתפינא הו"א דאפילו אם אינו מתבלבל פטור דהלא הוא עוסק בתפלה ידיה שהוא עיקר חובתו ולא מסתבר שבאותה שעה חייב הוא לענות על תפלת אחרים, ובפרט שבד"כ ההפסק מבלבל את האדם מתפלתו וכל כה"ג לא פלוג, ונראה לכאוו' דרק כשהוא פנוי חייב הוא לענות ולא כשהוא עצמו עומד בתפלה ובעבודת הלב, ודו"ק בזה.

ע"כ נראה להלכה דלכתחלה יש להמנע מלהתפלל במקומות שיש בהם מנינים רבים ושומעין זא"ז, ואם בכ"ז הוא מתפלל במקום כזה יענה רק איש"ר וכדו' כדי שלא

עוסק במצוה פטור מן המצוה

יתבלבל, ואם אין חשש שיופרע מכונת תפילתו יענה על האמנים אבל לא ב"ה וב"ש, ועדיין צ"ע.

ה

הנה איתא בשו"ע (סימן ל"ח ס"ח) "כותבי תפילין ומזוזות הם ותגריהם ותגרי תגריהם וכל העוסקים במלאכת שמים פטורין מהנחת תפילין כל היום זולת בשעת ק"ש ותפלה". ומקור הלכה זו בסוכה כ"ו ע"א, עי"ש. ובמג"א שם (מובא במשנ"ב ס"ק כ"ד) כתב דאם עיקר כונתם להרויח ממון לא הוי בכלל עוסק במצוה ואינו פטור מן המצוה. ובביאור הלכה שם (ד"ה הם) כתב דאם כונתו שוה בשוה גם לשם מצוה וגם לשם הרוחה הוי בכלל עוסק במצוה ופטור מן המצוה.

ועוד כתב שם בביאה"ל דבקיום המצוה גופא כגון בכתיבת סת"ם פטור מן המצוה גם אם עיקר כונתו לשם הרוחה, ורק בהכשר מצוה דהיינו תגרי סת"ם שעוסקין במכירה ללקוחות כתבו דצריך שיהיה כונתם לשם שמים, וכתב בזה ליישב קושייתו משיטת רע"ק לגבי מלוה על המשכון (ב"מ פ"ב ע"ב) דאע"ג דמלוה צריך למשכון מ"מ מצוה קעביד ופטור מליתן פרוטה לעני, דשאני שעת ההלואה דעוסק גופיה במצוה. וכ"כ בקובץ הערות (סימן מ"ח אות י"א) עי"ש.

והנה כתב הרמ"א שם ד"אם היו צריכין לעשות מלאכתן בשעת קר"ש ותפילה אז פטורין מקר"ש ותפילה ותפילין". ובמשנ"ב (ס"ק כ"ו) הביא מהלבוש דמיירי שיש מי שצריך תפילין והוא נוסע למקום אחר, וכה"ג אף אם כבר הגיע זמן קר"ש ואם יכתוב תפילין לפלוני יעבור זמן קר"ש ויבטל מצות קר"ש, מ"מ עוסק במצוה פטור מן המצוה. ותמה בבה"ל למה יתחייב לעסוק במצות כתיבת תפילין ויבטל מצות קר"ש כיון שכבר הגיע זמן קר"ש.

ולכאורה נראה פשוט דבכה"ג צריך לשקול חמור כנגד קל, וכיון שגם כתיבת סת"ם מצוה היא כמו קר"ש, ואם יקרא קר"ש יבטל פלוני מצותו כמה וכמה ימים ולא רק פעם אחת, עדיף שיעסוק במצות כתיבת תפילין ויבטל מצות קר"ש.

ובבה"ל כתב שם דלולי דברי הלבוש היה מפרש כונת הרמ"א שהסופר משער שיבואו היום הרבה קונים ומשו"כ הוא מקדים לכתוב, עי"ש.

עוסק במצוה פטור מן המצוה

אך בדברי המחבר מבואר דאינם פטורים אלא ממצות הנחת תפילין כל היום אבל אינם פטורים מהנחת תפילין בשעת קר"ש ותפילה, וק"ו שאינם פטורין מעצם מצות קר"ש ותפילה, עי"ש.

והבית יוסף כתב לבאר שיטתו, דהנה לדעת התוס' כשאפשר לקיים שניהם חייב לקיים שניהם, וה"ה בני"ד דאפשר לקיים שניהם דבשעת זמן קר"ש יקיים מצותה וכן בשעת התפילה, וחוזר לכתוב סת"ם, אך כשיש מי שצריך לצאת בשיירה ואם לא יכתוב לו עכשיו לא יכתוב לו כלל, אכן כותב לו ופטור מקר"ש, ואף לדעת הר"ן דאף במקום דאפשר לקיים שניהם פטור מ"מ בשעת קר"ש אין פטור, עי"ש.

ורבים תמהו בדברי הבית יוסף דלמה אין כותבי סת"ם פטורים מקר"ש ומאי שנא מכל עוסק במצוה דפטור מן המצוה אף כשאפשר לקיים שניהם.

ובבהגר"א (סק"ט) כתב דהבית יוסף פסק כירושלמי נגד המבואר בבבלי דבירושלמי אכן אמרו להדיא דכותבי סת"ם חייבין בקר"ש ובתפילין ולא כמבואר בבבלי שפטורים, עי"ש.

אך באמת דבריו אינם מתיישבים כלל בדברי הבית יוסף, דהבית יוסף לא הביא את דברי הירושלמי אלא לבאר את שיטת הרמב"ם שהשמיט את כל הלכה זו דכותבי סת"ם פטורין מקר"ש ותפילין, ובדעת הרמב"ם כתב דסמך על דעת הירושלמי, אך את דעת עצמו ביאר הבית יוסף כנ"ל, דלדעת התוס' צריך לקיים שניהם, וכך גם בני"ד אין מצות כתיבה פוטרת ממצות קר"ש ותפילין, ואף לשיטת הר"ן אינו פטור בזמן קר"ש.

וז"ל הב"י שם "ואפשר לומר דלא פטרה ברייתא זו לכותבי ספרים אלא ממצות הנחתם כל היום אבל בשעת קר"ש ותפילה חייבים הם להניח כדי לקבל עליהם עול מלכות שמים".

אך באמת אין דבריו מובנים בתרתי: א. לכאורה אין דברי התוס' אמורים אלא כשיכול לקיים שניהם בחדא מחתא כגון ליתן פרוטה לעני בעודו עוסק במצוה אחרת, אבל לבטל כתיבת סת"ם ולקרוא קר"ש או להניח תפילין מהי"ת לחייבו אף לשיטת התוס'. ב. מש"כ לשיטת הר"ן לגמרי בלתי מובן, דכיון דס"ל דאף דיכול לקיים שניהם פטור מהי"ת לחייבו בתפילין וקר"ש.

עוסק במצוה פטור מן המצוה

ובברכי יוסף כתב לבאר שיטת הב"י על פי יסוד גדול בהלכתא דא, וז"ל.

"כי אמרו רבנן העוסק במצוה פטור מן המצוה, היינו במצוה שעוסק בה עתה שאינה תדירית אצלו כל הימים, אמטול הכין אמור רבנן בטעמא דהשתא דעסיק בהא פטיר מאידך, וכו', ואולם בתלמוד תורה וכותבי סת"ם הן הנה היו תמידין כסדרן... ובהני אי פטרינן להו ממצוה אחרת נמצא כי לעולם פטורין מכל המצוות, ולא משכחת שיקיימו שום מצוה, וכגון זו לא אמרו העוסק במצוה פטור מן המצוה".

והדברים נכונים וברורים, וכבר כתבתי בתשובה לשאלת רופאים האם חייבים הם במצוות כשהם עוסקים ברפואת החולים, והשבתי דודאי חייב כל אדם לסדר את סדר יומו באופן שיוכל לקיים את כל מצוותיו, וכך גם רופא אף דכאשר עוסק הוא במקרה מסויים של רפואה פטור הוא בשעה זו מכל שאר המצוות, אבל אם זה בידו חייב הוא להשאיר זמן לתפילה וקר"ש ותפילין וכל שאר המצוות של סדר היום דאם לא כן לא יזכו לקיים רבים מן המצוות המוטלות עליהם דבר יום ביומו, וראה מה שכתבתי להלן אות י"א בזה.

ולפי דרכו כתב הברכ"י ליתן טעם ותבלין למה דוקא במצוות ת"ת שהיא שקולה כנגד כולם לא אמרין העוסק במצוה פטור מן המצוה וכל מצוה שא"א לעשותה ע"י אחרים דוחה ת"ת (כמבואר במו"ק דף ט' ע"ב), דמצוות ת"ת מצוה תמידית היא, וחייב אדם ללמוד תורה לפי כחו (כמבואר בר"ן נדרים ח' ע"א) ומשו"כ א"א שילמד תורה כל היום ולא יקיים כל מצוה אחרת, וע"כ דאין מצוה זו דוחה את שאר כל המצוות כמבואר.

והנה הרמ"א בדרכי משה שם דחה את דברי הב"י וכתב לפי דרך הר"ן דאף דאפשר לקיים שניהם עוסק במצוה פטור מן המצוה וא"כ ה"ה בכותבי תפילין ס"ת ומזוזה פטורים אף מקר"ש ותפילה, אך במפה שפרס על שלחנו הערוך של הב"י סתר דבריו וכתב אף הוא דרק אם צריכים לכתוב בשעת קר"ש פטורים ולא בכל שעה שעוסקים בכתבת סת"ם.

ולפי הנ"ל אפשר דבאמת גם הרמ"א מודה לעצם היסוד דא"א שמצוה תמידית תדחה את שאר כל המצוות אלא שבא להוסיף על דברי המחבר דמשמע מהם שלעולם אין כותב סת"ם פטורים מקר"ש ומתפילין בשעת קר"ש ותפילה, והוסיף

עוסק במצוה פטור מן המצוה

הרמ"א דבכל ענין שצריכים לכתוב דוקא בשעת קר"ש גם במצוה זו אמרין עוסק במצוה פטור מן המצוה כמבואר. ודו"ק בכל זה.

ט

עוד כתב שם הר"ן דאף שעוסק במצוה פטור מן המצוה אף באפשר לקיים שניהם מ"מ אם יכול לקיים שניהם ללא טורח "מהיות טוב אל תקרי רע", וכ"כ הרמ"א בסי' ל"ח כמבואר. ומלשון זו משמע שאין זה אלא מדת חסידות ולא חיוב גמור. אך בבה"ל שם (ד"ה אם צריך לטרוח) כתב דמן הראיה שהביא הר"ן מדברי הגמ' בסוכה משמע דזה דין גמור ולא מדת חסידות בלבד, עי"ש.

וכונתו להוכיח מדברי הר"ן שם (י"א ע"א מדפי הרי"ף) שהביא את קושית הגמ' על מאן דאמר דחתן ומשמשיו פטורים מן הסוכה "וליחדו הם", דכיון שדרך השושבינים לשמח את החתן והכלה לא רק תחת חופתם אלא גם בבית ובסוכה למה פטורים מלישב בסוכה ולמה לא יעסקו במצות שמחת חתן וכלה בסוכה דכיון שאפשר לקיים שניהם ללא כל טורח למה לא יעשו כן. והמשנ"ב כתב דאת"ל דאין זו אלא מדת חסידות מה קושית הגמ' והלא באמת פטור הוא מדינא.

אך נראה בזה דודאי עדיף הוא ממדת חסידות, אך מ"מ אין זה חיוב גמור, וכונת הגמ' להקשות דלא הו"ל למימר פטור דמשמע דאף לכתחלה פטורים הם, כיון דמהיות טוב אל תקרי רע, מצוה לכתחלה לקיים שניהם, ודו"ק בדקות הענין.

וראיתי בספר אשי ישראל (פרק כ' הערה פ"ג) בשם הגר"ח קדפ"טור מליתן פרוטה לעני באמצע קר"ש ותפלה משום דעוסק במצוה פטור מן המצוה. אבל לפי המבואר דהיכי דאין בזה טרחא יש לקיים שניהם לכו"ע, כך גם בני"ד, אך מ"מ אין בזה חיוב גמור כמבואר.

ולפי מה שנתבאר לעיל אות ו' דבמצוות שבדיבור כלל לא אמרו כלל זו, אף חיוב יש כמובן. אך מ"מ נראה דבקר"ש ותפלה דצריך בהם כונה יתירה הוי בכלל א"א לקיים שניהם ולכו"ע פטור, ודו"ק בכ"ז.

יא

במה שנשאלתי לעניין כולל אברכים שמסתובבים בו עניים ומבקשים צדקה באמצע הלימוד, ונשאלתי אם מותר לעניים לבא ולהפריע לסדר הלימוד והאם חייבים לתת להם.

דמחד גיסא למדנו שמבטלין ת"ת בשביל כל מצוה עוברת וכבר כתבו הרמב"ם (מתנ"ע פ"י ה"ג) והשו"ע (יו"ד רמ"ז ס"א) דאסור לאדם להעלים עיניו מן הצדקה, אך מאידך גיסא שמא אין זו מצוה עוברת כיון שהעני יכול לבא בין הסדרים או בתחילת הסדר וסופו.

ונלענ"ד דעד כאן לא אמרו דמבטלין ת"ת בשביל כל מצוה עוברת אלא בביטול מקרי אבל אם באים עניים בהמוניהם עד שיש בזה שיבוש לעיקר תלמודם של הלומדים, פשוט הדבר כביעתא בכותחא דודאי יש להמנע מלבטל תורה בקביעות ולכפות על העניים לבא בזמן אחר ובמקום אחר.

וכבר ביארתי במק"א דאף דיש לבטל ת"ת בשביל כל מצוה שא"א לעשותה ע"י אחרים אין זה אלא בביטול זמני ומקרי אבל השאיפה הכללית לגדול בתורה ושקידת התלמוד ודאי דוחה את המצוות, וזה כוונת התוס' בכתובות (י"ז ע"א ד"ה מבטלין) בשם הר"י מקורביל דשמושה של תורה אינה נדחית מפני מצוה אף שא"א לעשותה ע"י אחרים.

ואם אכן יש בזה ביטול תורה נוהגין העניים שלא כדין בבואם לבטל תורה לצרכיהם, ורשאים למחות בהם שלא יבואו, ואם בכל זאת יבואו פטורין מליתן להם דבר.

אך יש לבחון היטב אם באמת יש בזה ביטול תורה ממשי, דלכאורה אין צריך להסיח את הדעת כלל כשהוא פושט ידו לתת פרוטה לעני, ויש דברים שהאדם עושה אגב אורחיה ואין בהם כל היסח הדעת כלל וכבר נהגו רבים לתת פרוטה לעני באמצע סדר תפילתן, וכיוצא בזה בדברים הרבה, ואם אכן אין בזה ביטול תורה חלילה לך לקפח את העניים ולבזותן ולהדיר את רגליהם ממקור חיותן.

עוסק במצוה פטור מן המצוה

יב

איתא בגמ' בברכות (י"ז ע"ב – י"ח ע"א) דאונן פטור מן המצוות כיון שמוטל עליו לקבור את מתו, ויש לעיין במה שאמרו בהלכה זו "כיון שמוטל עליו לקבורו - כמוטל לפניו דמי" ולפיכך כל שמוטל עליו להתעסק בכבוד המת הו"ל כעוסק ממש וכאילו מתו מוטל לפניו ופטור מן המצוות, האם זה דין כללי בכל העוסק במצוה וכל שמוטל עליו להתעסק במצוה אף שעדיין אינו עוסק בה ממש הו"ל כעוסק במצוה, או שמא אינה הלכה מסויימת אלא בדין כבוד המת בלבד.

ושמא שאלה זו תלויה בכל עיקר הפטור של אונן שנחלקו בו הראשונים.

דהנה מבואר במשנה (ברכות י"ז ע"ב):

"מי שמתו מוטל לפניו - פטור מקריאת שמע, ומן התפלה ומן התפילין, ומכל מצות האמורות בתורה וכו'".

וכתב שם רש"י (ד"ה מי שמתו):

"לפי שהוא טרוד במחשבת קבורתו, והויא דומיא דחתן דפטור משום טירדא דמצוה".

ובגמ' שם הובאה ברייתא:

"מי שמתו מוטל לפניו - אוכל בבית אחר, ואם אין לו בית אחר - אוכל בבית חבירו, ואם אין לו בית חבירו - עושה מחיצה ואוכל, ואם אין לו דבר לעשות מחיצה, - מחזיר פניו ואוכל, ואינו מיסב ואוכל, ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין, ואינו מברך ואינו מזמן".

וכתב שם רש"י:

"ואינו מברך - ואינו צריך לברך ברכת המוציא. ואינו מזמן - אינו צריך לברך ברכת המזון".

ותרתי למדנו מדבריו: א. יסוד הפטור הוי משום דין עוסק במצוה דפטור מן המצוה, וכפטור חתן מן המצוות כמבואר בסוכה (שם) דהוי משום דין עוסק במצווה.

עוסק במצוה פטור מן המצוה

ב. דמה שאמרו פטור מקר"ש ומתפלה ומלברך כוונתם דאינו צריך אבל אם רוצה רשאי הוא לברך ולקיים את כל המצוות שבתורה.

והתוס' (שם ד"ה אינו מברך) דחו דבריו והביאו מן הירושלמי (פ"ג ה"א) דאינו פטור מן המצוות אלא משום כבודו של מת, ולפי"ז כתבו דאסור הוא במצוות ולא רק פטור מהם.

ונחזה אנן, הלא לשיטת התוס' דכל הלכה זו לאו משום דעוסק במצוה פטור מה"מ אלא תקנה מיוחדת משום כבוד המת, פשוט דאין זה אלא באונן ובמי שמוטל עליו להתעסק בכבוד המת וקבורתו, אבל לשיטת רש"י יש לעיין כנ"ל, האם בכל מי שמוטל עליו לעסוק במצוה פטור הוא מן המצוה.

ושאלה זו מצויה ביותר בהרבה תחומים, ונציין אחד מהם:

רופא במשמרת ועוסק תדיר בטיפול בחולים ובהצלת נפשות, אמנם יש פרקי זמן שבהן אינו עוסק בפועל בטיפול בחולים, אך האחריות רובצת עליו ובכל שעה אפשר שיצטרך מיד לעסוק ברפואה האם חייב הוא במצוות.

והנה לכאורה פשוט דשני דינים יש בכל עיקר הלכה זו דעוסק במצוה פטור מן המצוה, ומקור גדרים אלה בסוגיית הגמ' בסוכה (כ"ה ע"א):

"שלוחי מצוה פטורין מן הסוכה. חולין ומשמישיהן פטורין מן הסוכה. אוכלין ושותין עראי חוץ לסוכה. גמ' מנא הני מילי, דתנו רבנן בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה, ובלכתך בדרך פרט לחתן. מכאן אמרו הכונס את הבתולה פטור, ואת האלמנה חייב. מאי משמע, אמר רב הונא כדרך, מה דרך רשות אף כל רשות, לאפוקי האי דבמצוה עסוק. מי לא עסקינן דקאזיל לדבר מצוה, וקא אמר רחמנא ליקרי. אם כן לימא קרא בשבת ובלכת, מאי בשבתך ובלכתך בלכת דידך הוא דמיחייבת, הא בלכת דמצוה פטירת. אי הכי, אפילו כונס את האלמנה נמי. כונס את הבתולה טריד, כונס אלמנה לא טריד. וכל היכא דטריד הכי נמי דפטור, אלא מעתה טבעה ספינתו בים דטריד, הכי נמי דפטור, וכי תימא הכי נמי והאמר רבי אבא בר זבדא אמר רב אבל חייב בכל המצוות האמורות בתורה, חוץ מן התפילין, שהרי נאמר בהן פאר, הכא טריד טירדא דמצוה, התם טריד טירדא דרשות".

עוסק במצוה פטור מן המצוה

הרי לן שדרשו שתי דרשות בהלכתא דא. בשבתך בביתך, פרט לעוסק במצוה. ובלכתך בדרך פרט לחתן.

ויש להסתפק אחרי שדרשו חז"ל לפטור את שניהם, האם תרי דינא הוי ושני גדרים שונים, או שמא גדר אחד המה אלא דקמ"ל דגם הטרוד במצוה הוי כעוסק במצוה אף שיושב ובטל, והעוסק במצוה פטור אף שאינו טרוד במחשבתו.

ובדברי הרמב"ם (פ"ד הל' א' – ב' מקר"ש) מבואר להדיא דגם חתן פטור מדינא דעוסק במצוה, וכ"ה בדברי הריטב"א (בסוכה שם), וגם בכונס בעולה כתב הרמב"ם דהוי עוסק במצוה אלא דכיון שאינו טרוד בטרדה דמצוה צריך לקרוא קר"ש, והריטב"א כתב דכיון שאינו טרוד יכול לקיים שניהם וקורא קר"ש.

ולכאורה יש להוכיח מדבריהם דבאפשר לקיים שניהם חייב אף שצריך להפסיק מן הראשונה ולקיים את השניה.

אך באמת אין בזה הכרח דמ"מ שאני מצות החתן שאינו עושה מעשה וכדברי רש"י ותוס' כמבואר לקמן דמ"מ פטור משום הדין הכללי דעוסק במצוה, אבל היכי שעוסק במעשה מצוה אפשר דכל כה"ג לא הוי בכלל יכול לקיים שניהם.

ובפטור חתן אמרו שפטור משום שטרוד בטרדא דמצוה, ופשוט דהעוסק במצוה פטור מן המצוה אף בדבר שאין בו כל טרדא כלל כיון דמ"מ עוסק במצוה הוא. אלא פשוט דהעוסק במצוה ממש פטור הוא ממצוה אחרת בכל ענין, אף שאינו טרוד בטרדא דמצוה, אך החתן הטרוד בטרדא דמצוה פטור אף בשעה שאינו עוסק במצוה ממש.

וכן כתב רש"י (שם ד"ה ובלכתך):

"ובלכתך בדרך פרט לחתן - ואף על גב דהוא נמי במצוה טריד איצטריכי להו תרי קראי, דאי הוה כתיב חד, כיון דחתן לאו בהדיא כתיב בקרא הוה אמינא לא פטר הכתוב אלא טורח ועושה מלאכת מצוה בידים, או מהלך למצוה, אבל חתן שהוא יושב ובטל ואינו עוסק, אלא טריד במחשבת בעילה לא פטר הכתוב, הלכך מקרא יתירא אשמעינן דפטור מקריאת שמע, דטריד במחשבת בעילה". ועי"ש בתוס' (ד"ה ובלכתך) שפירשו כעין דברי רש"י.

עוסק במצוה פטור מן המצוה

ולכאורה נראה דזה גם ביאור כונת הגמ' לגבי מי שמתו מוטל לפניו "כיון שמוטל עליו לקוברו כמוטל לפניו דמי" כיון שטרוד בטרדא דמצוה.

וכך כתב הרמב"ם (פ"ד ה"ג מהל' קריאת שמע):

"מי שמת לו מת שהוא חייב להתאבל עליו פטור מקריאת שמע עד שיקברנו מפני שאין דעתו פנויה לקרות".

ובהלכה א' שם לגבי פטור חתן מקר"ש כתב הרמב"ם:

"מי שהיה לבו טרוד ונחפז לדבר מצוה פטור מכל המצות ומקריאת שמע, לפיכך חתן שנשא בתולה פטור מקריאת שמע עד שיבא עליה, לפי שאין דעתו פנויה וכו'".

הרי שתרי הלכות אלו גדר אחד להם דפטורין מקר"ש ומכל המצות משום שטרודין הן בטרדא דמצוה, אף כאשר אינם עוסקים במצוה ממש.

ולכאורה היה נראה דה"ה בכל מצוה שמצד מהותה וטבעה יש בה טרדה מרובה ואין דעתו של אדם מיושבת עליו להפנות דעתו ומחשבתו לענין אחר. וכן הדבר ברופא שמוטל עליו לדאוג ולעסוק בשלום החולים.

אמנם באמת חזינן דלאו כל אנפין שוין בהלכה זו, דהלא כבר כתבו התוס' (ברכות י"ז ע"ב ד"ה רב) דבזמן הזה שאין אנו מכוונים כראוי בקר"ש ובתפלה אין החתן פטור מהן. וכך הביא הטור בשם מהר"ם מרוטנברג (סימן ע') וכו'ה בשו"ע (או"ח סימן ע' ס"ג), ולגבי אונן נפסקה הלכה אף בזה"ז דפטור מקר"ש ותפלה וכל המצוות, עיין או"ח (סימן ע"א סעיף א') ויו"ד סימן שמ"א סעיף א' עד שאמרו "ואם רוצה להחמיר על עצמו אינו רשאי".

אך אפשר דאין זה אלא משום דקיי"ל לעיקר כשיטת התוס' דעיקר פטור אונן לא משום דעוסק במצוה הוא אלא משום כבוד המת.

והנה לשיטת התוס' והירושלמי דאונן פטור מן המצוות משום כבוד המת ולא משום דין עוסק במצוה ואף אסור לו לקיימן, יש לעיין וכי יש כח ביד חכמים לעקור דבר מה"ת.

עוסק במצוה פטור מן המצוה

וצ"ל דכיון דהוי שוא"ת יש כח בידם לעקור, וכמבואר ביבמות (צ' ע"א), וכך כתב החכמת אדם (שער השמחה כלל קנ"ג סעיף א').

אמנם באמת נראה דמלבד מה שמצינו באבל ובחתן דטרדא דמצוה יש בה דין עוסק במצוה אף בשעה שאינו עוסק בה, נראה עוד דעוסק במצוה ממש אף שמטבע הענין מפסיק הוא לזמן מועט, אכתי הוי כעוסק במצוה ממש ופטור אף במה שאין בו טרדה דמצוה.

והלא נפסקה הלכה דסופרי תפילין ומזוזות פטורין מן המצוה משום דעוסק במצוה פטור מן המצוה וכמבואר בסוכה (כ"ו ע"א) ובשו"ע (סימן ל"ח סעיף ח'). והלא בטבע הדברים אין אדם כותב בלא הפסקה ממש, והלא בהכרח מניח את הקולמוס מידו לזמן מועט וכדו'. אלא פשוט דכל עוד הוא יושב במקומו ומתעסק בכתיבה כדרך הכותבים הוי כעוסק במצוה.

וכבר כתב הר"ן (סוכה י"א ע"א מדה"ר) דהחופר קבר דהוי עוסק במצוה דפטור מן המצוה ודאי מיירי כדרכו של עולם דמדי זמן נפיש פורתא וגם בשעה שנח פטור הוא מן המצוה. (והר"ן הוכיח מזה דגם יכול לקיים שניהם פטור מה"מ, עי"ש).

ופשוט הדבר דהחופר קבר אינו טריד בטרדא דמצוה וכל פטורו משום שהוא עוסק במצוה ממש ומ"מ פטור הוא אף שהוא נח לשעה מועטת.

וכך גם ברופא הנ"ל דפטור מן המצוה אף שהוא נח זמן מה כדרך העולם, כיון שעוסק הוא במצותו באופן רציף ונמשך.

יג

אמנם בגוף השאלה אם רופא חייב במצות כשהוא עוסק בטיפול החולים, כבר כתבתי לעיל אות ח דעיקר הלכה זו דעוסק במצוה פטור מה"מ אינו אלא במקרה, אבל ודאי שאסור לו לאדם לעסוק תדיר במצוה ולפטור עצמו מן המצוות שהם סדר היום.

הלא הלכה פשוטה דהעוסק בצרכי ציבור פטור מן המצוות וכמבואר ברמב"ם (הל' קר"ש פ"ב ה"ה והל' תפילה פ"ו ה"ח) ובשו"ע (סי' ע' ס"ג), וכי יעלה על הדעת שכל

עוסק במצוה פטור מן המצוה

העוסקים בצרכי ציבור יתכננו את סדר יומם בדרך שלעולם לא יתפללו ולא יקראו קר"ש.

וגדולה מזו כתבתי שם לבאר הטעם דעוסק בתלמוד תורה אינו פטור מן המצוות, וכל מצוה שאי אפשר לקיימה ע"י אחרים דוחה ת"ת כמבואר במו"ק (ט'), וכך מבואר גם בשבת (י"א ע"א) דחייב להפסיק מתלמודו ולקרוא קר"ש, דכיון שמצות ת"ת תדירה היא "והגית בו יומם ולילה" כתיב, א"א שתדחה את המצוות דאטו יעסוק אדם כל ימיו רק בת"ת ולעולם יפטר מכל שאר המצוות.

וראיתי שכך כתבו הברכי יוסף (סי' ל"ח) והנצי"ב בהעמק שאלה (שאלתא קס"ט, עמוד ש"כ), עי"ש.

וכך נראה למעשה דאין ראוי לאדם להתעסק בקביעות במצוה ולפטור עצמו מן המצוות התדירות.

אך לכאורה לא כך משמע בשאגת אריה (סימן ל"ז) שכתב דכהנים בעבודת הקרבנות פטורין מן המצוות משום דהוי עוסק במצוה, ומה שאמרו בערכין (ג' ע"ב) דחייבין בתפילין של ראש מיירי כשמקריבים חטאת העוף הבאה על הספק, עי"ש.

ולול"ד היה נראה דעל הכהנים לתכנן את עבודת יומם בדרך שיוכלו לקיים את מצות התפילין ותפילה וקר"ש כמבואר.

אך באמת אין סתירה לדרכנו מדברי השאג"א מחדא ותרי טעמי:

א. אף לדידי פשוט דאם אכן עוסק הוא במצוה פטור הוא מכל מצוה אחרת, אלא דלאו שפיר קעביד, אלא יש עליו לכלכל את אורחותיו לשמור דרך ה' ולקיים את כל מצוותיו. והנהגה זו מתחייבת מן החובה הכללית לעשות רצון התורה (עיין מנחת אשר דברים סימן נ"א), ואפשר דשאני כהנים שעובדים בעבודת המקדש רצון התורה הוא שיבטלו מצוות אחרות.

ב. באמת פשוט דשאני כהנים שאינם עובדים עבודת הקרבנות תמיד אלא כ"ד משמרות יש ובכל משמר בתי אב, ואינם מבטלין מצוותיהם באופן תמידי גם אם נפטרים הם מן המצוות בשעת עבודתם.

עוסק במצוה פטור מן המצוה

ועוד דאף כהני בית האב מצוי שיש להם די זמן בין עבודה לעבודה להניח תפילין לקרוא קר"ש ולהתפלל.

וכבר כתב בשיט"מ (ערכין שם) דאם יש בידם פנאי חייבין הם במצוות, ואם אין להם פנאי משום ריבוי הקרבנות אכן פטורין הם מן המצוות מדינא דעוסק במצוה.

ואין זה דומה לת"ת שהיא מצוה תמידית יום ולילה לא ישובתו, ומשו"כ פשוט דמעיקר הדין העוסק בתורה אינו פטור מן המצוה.

(אך בכל עיקר הנחת השאג"א דחטאת העוף על הספק הוי כספק מצוה, באמת נראה יותר דכיון דזה דין הקרבן שהוא בא על הספק זה מצותו ואין בינו ובין כל קרבן אחר, והרי זה כאשם תלוי, דודאי אינו ספק מצוה, אלא ככל קרבן אחר, אלא שזה בא על הודאי וזה על הספק).

ודו"ק בכ"ז.

ובאמת נראה עוד דבכל ענין ואופן ראוי לאדם להשתדל לכתחלה לכלכל אורחותיו שיהיה בידו לקיים את כל המצוות ולמנוע מצב שבו יבטל מצוה אחת משום שעוסק הוא במצוה אחרת. דהלא חכם לב יקח מצות, ומשה רבינו לא נתאווה ליכנס לארץ ישראל אלא לקיים את מצוותיה (סוטה י"ד ע"א).

וכך נראה מהמבואר בשו"ע (או"ח סימן רמ"ח סעיף ג') דאין מפליגין בספינה ג' ימים לפני השבת משום עונג שבת, דהמפליג במים מלוחים דרכו להרגיש חולי ויתבטל מעונג שבת, ואם הוא מפליג לדבר מצוה מותר, דהעוסק במצוה פטור מן המצוה, אך מ"מ צריך להתנות עם מלחי הספינה שישבתו בשבת. הרי דאף דעוסק במצוה ופטור מן המצוה יש עליו להשתדל לקבוע זמן לכל מצוה ומצוה.

ואין זה מדין יכול לקיים שניהם, שנחלקו בו התוס' והר"ן, אלא משום דלכתחלה, לפני שמתחיל המצוה יש עליו להשתדל לקיים כל מצוה ומצוה בעתו ובזמנו, ולא יסתרו זו את זו.

כך נראה לכאורה ברור ופשוט.

יד

ובמה שנשאלתי אודות רופא בחדר מיון עד שלפעמים מחמת הלחץ אינו יכול להתפנות להתפלל או לקרוא קר"ש, האם בכל זאת כדאי שיתפלל תפילה קצרה או יקרא רק חלק מקר"ש של ערבית. ועוד שאל אם צריך להתפלל תשלומין כאשר לא היה בידו להתפלל בזמנו.

הנה יש לחלק שאלה זו לשני מצבים שונים, ושאני רופא העוסק בהצלת נפשות ופקו"נ מרופא היושב בקליניקה ורואה פציינטים עפ"י הזמנה דאף דבודאי מצוה קעביד אין זה דומה לפקו"נ, וכפי שיבואר לקמן.

בסימן ל"ח סעיף ח' איתא "כותבי תפילין ומזוזות הם ותגריהם ותגרי תגריהם וכל העוסקים במלאכת שמים, פטורים מהנחת תפילין כל היום, זולת בשעת ק"ש ותפלה". והוסיף הרמ"א "ואם היו צריכים לעשות מלאכתן בשעת ק"ש ותפלה, אז פטורין מק"ש ותפלה ותפילין, דכל העוסק במצוה פטור ממצוה אחרת אם צריך לטרוח אחר האחרת, אבל אם יכול לעשות שתיהן כאחת בלא טורח, יעשה שתיהן".

ובמגן אברהם (ס"ק ח') וכן במשנ"ב (ס"ק כ"ד) כתבו דרך כשעיקר כונתם לשם מצוה לספק תפילין למי שאין לו ולזכותו במצוה פטורין, אבל אם עיקר כונתו למטרת שכר ורווח ממוני אינו פטור מן המצוה. וכן בכל עסק מצוה שמקבל תמורתה שכר אינו פטור מן המצוה אא"כ עיקר כונתו לשם מצוה.

ומי זה שיאמר שעיקר כונתו לשם מצוה ופטור עצמו מן הקר"ש והתפילה, ומשו"כ נראה פשוט דרופא שיש בידו לתכנן את סדר יומו כגון שיושב במרפאה ורואה פציינטים חייב בקר"ש ובתפילה.

אמנם בביאור הלכה שם כתב דאם כונתו לזה ולזה מקרי עוסק במצוה ופטור מן המצוה, ועוד כתב דרך מי שעוסק בהכשר מצוה תלוי אם כונתו לש"ש או לשם הרוחה משא"כ במי שעוסק במצוה עצמה עי"ש.

ועוד מטעם אחר יש לרופא לתכנן את סדר יומו באופן שיוכל להתפלל ולקרוא קר"ש, דכבר כתב הברכי יוסף בסימן ל"ח דהמצוות שאדם עוסק בהן באופן תדיר כל היום ודאי אינן פוטרות אותו ממצוות אחרות, דכי יעלה על הדעת שכותבי תפילין

עוסק במצוה פטור מן המצוה

לעולם לא יתפללו ולא יקראו קר"ש ולא יניחו תפילין משום דעוסק במצוה פטור מן המצוה, עי"ש, וה"ה לרופא, וז"פ.

ועוד דכיון שמטבע הדברים החולים נכנסים בזה אחר זה, בין גברא לגברא איננו עוסק במצוה ומתחייב הוא בקר"ש ובתפלה, והרי זה כמקיים מצוות זו אחר זו שפשוט דחייב להקדים מצוה עוברת למצוה שאינה עוברת וכמו"כ בני"ד.

אמנם מי שעובד בחדר מיון ואין בידו לתכנן את יום העבודה ולפעמים מקרים רבים וחולים רבים מגיעים בב"א בתכיפות גבוהה, וכל מקרה בכלל ספק פקו"נ הוא ואין בידו להתפנות, אכן פטור מקר"ש ותפלה משום דעוסק במצוה פטור מן המצוה, ואף שגם הוא אפשר שהוא מתכווין לצורך פרנסתו, כיון דיש כאן ספק פקו"נ פטור הוא מן המצוה בכל ענין. ועוד דכיון שעוסק בעצם מעשה המצוה אין קפידא בכונתו כמבואר.

אך גם בזה צריך דקדוק גדול אם אכן אין בידו לפנות קצת זמן כדי לקרוא קר"ש ולהתפלל וכמ"ש המשנ"ב (בסימן ע' ס"ק י"ט) לגבי העוסק בצרכי רבים שאינו פוסק לקר"ש דמ"מ יאמר פסוק ראשון ובשכמל"ו ואם אפשר יפסיק מעט ויקרא קר"ש עי"ש. וכך גם בני"ד דכשם שהוא פוסק מעט ע"מ לשנות ולהתרווח באותו זמן מועט אם אפשר לו לקרוא קר"ש ולהתפלל עיקר התפלה יעשה כן, אך אם א"א ודאי שפטור הוא.

ולא זאת בלבד שפטור הוא אלא נראה דאם פסק להתפלל ועי"ז גרם לעיכוב כלשהו בפקו"נ נראה דלא יצא יד"ח תפלה, ואף שכתב המשנ"ב (שם בס"ק י"ח) דאם פסק מעסקי צבור וקרא קר"ש יצא וכך הביא בשם הפמ"ג "דלא פטור ממש מקר"ש אלא שהוא אז עוסק במצוה אחרת". וכ"כ שוב בשער הציון (סימן תע"ה ס"ק ל"ט), נראה פשוט דאין זה אלא לגבי כל העוסק במצוה דעלמא, דמשעה שפסק מלעסוק בה שוב רשאי הוא לקיים מצוה אחרת ואין חטא ופגם בקיומה, אבל העוסק בהצלת הנפש ואף בספק פקו"נ אינו רשאי להפסיק ואף אם פסק מלהציל חיוב עליו לחזור ולהתעסק שוב בהצלה ולא בשום מצוה אחרת, ואם יעסוק במצוה אחרת חטא בידו ולא יצא יד"ח דהו"ל כמקיים מצוה בשעת הפטור, ואפשר דיש בזה אף דין מצוה הבאה בעבירה. ועיין בשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סימן ר"ס) דהאוכל מצה או מרור כשהוא מסתכן באכילתו לא יצא יד"ח. ולכאורה ה"ה כשהוא גורם סכנה לאחרים בקיימו מצוה דלא יצא יד"ח.

עוסק במצוה פטור מן המצוה

ומשו"כ צריך דקדוק בענין זה דאם אכן יש בזה חשש סכנה לא יפסיק, אך אם יש בידו להפסיק לקר"ש ותפלה ללא כל חשש סכנה מחוייב לעשות כן כמבואר.

ואם הוא באמצע טיפול או שהנפגע מוטל לפניו והוא שרוי בצער נראה דאסור לו לעכב את הטיפול כדי להתפלל, אלא יטפל בחולה להושיעו מן הצער כחובתו. ועוד צריך להדגיש דאף אם פורש הוא לתפלה ולקר"ש צריך שיהיה זמין לטפל בחולים ופצועים, ולכן אין לו ללכת ולהתפלל בחדר אחר באופן שלא יהיה מודע לכך שצריכים לו, אלא יתפלל במקומו, כך שיהיה זמין לטפל בשעת הצורך, וצריך לעשות בבניה והשכל לפי המצב הנתון.

ולגבי השאלה האם צריך להשלים תפלתו, נראה ברור דבאופן שפטור ואסור היה לו להפסיק אין צריך תשלומין ואבאר.

הנה מבואר ביו"ד (סימן שמ"א ס"ב) דאונן אי"צ תשלומין כיון שפטור היה בשעת התפילה, ובדרישה (שם סק"ג) כתב דה"ה בעוסק בצרכי רבים שפטור היה בתפלה בזמנה דאין צריך תשלומין ומה לי אם פטור משום אונס דמצוה או משום שהוא אונן, והט"ז (שם סק"ה) חלק עליו וכתב דעוסק בצרכי ציבור או במצוה דינו ככל אונס שצריך להשלים כמבואר בסימן ק"ח, וכ"כ הט"ז (בסימן ק"ח סק"א), והש"ך בנקודת הכסף כתב לדחות את קושיית הט"ז דשאני העוסק בצרכי ציבור או במצוה אחרת דאינו כאונס אלא פטור הוא ודינו כאונן שאי"צ להשלים, עי"ש. ולעיל (באות ג') ביארתי דנחלקו ביסוד גדר עוסק במצוה פטור מן המצוה אם הוי מעין גדר דחוויה ואינו פטור אלא משום העדר יכולת לקיים שתי המצוות כראוי, ולפי"ז מסתבר דדינו כאונס וחייב בתשלומין, או שמא דין תורה דהעוסק במצוה פטור מן המצוה מצד עצם עיסוקו במצות ה' דכשהוא עוסק במצות ה' פטור הוא מכל מצוה אחרת וכעין גדר הותרה. ולפי"ז דומה הוא טפי לאונן שפטור משום שעליו לעסוק בכבוד המת.

והאחרונים נקטו כשיטת הדרישה דכל העוסק במצווה שלא התפלל פטור מתפילת תשלומין כמבואר בדברי המג"א והמשנ"ב בסוף סימן צ"ג עי"ש. ואפשר עוד דבעוסק בהצלת הנפש וברפואת החולים פטור מתשלומין אף לשיטת הט"ז דשאני מכל העוסק במצוה דאילו פירש מן המצוה היה מתחייב במצוה אחרת העוברת משא"כ בפקו"נ דאף אם פסק מלעסוק בו חייב לחזור ולעסוק בהצלה כנ"ל, ונמצא פטור גמור הוא, וצ"ע בזה.

עוסק במצוה פטור מן המצוה

ומ"מ להלכה פטור מתשלומין כמבואר. אך אין זה אלא כשעסוק וטרוד הוא במצוה זו מתחילת זמן התפילה וכמבואר במשנ"ב (סימן ע"א סק"ד), עי"ש.

טו

בספרי תולדותיו של מרן החפץ חיים (עיין חפץ חיים על התורה פרשת ראה) מסופר שפעם אחת התכנסו גדולי ישראל לאסיפת חיזוק בעניני השעה ורבינו הח"ח נשא דברים והגיע שעת מנחה. עמד על רגליו אחד הנוכחים וקרא בקול גדול באמצע דבריו שהגיע זמן מנחה וצריך להתפלל. לשמע הדברים הגיב הח"ח ואמר שלא התכנסנו כאן להתפלל מנחה אלא לעסוק בתקנת הדור, במקום קמה מהומה גדולה.

והגר"ח ע"ע בעל האחיעזר הגיב ואמר שישני הצדדים צודקים, הח"ח שכל מעשיו וכל כונתו לשם שמים נקט בצדק שפטורים ממנחה כשעוסקין בצרכי ציבור, ואותו פלוני שלא היתה כונתו לשם שמים אכן חייב היה להתפלל מנחה.

וכנראה שכונתו למש"כ הכסף משנה בשם רבינו מנוח (הל' קר"ש פ"ב ה"ה) דאף שפסק הרמב"ם שם דהעוסק בצרכי ציבור פטור מן הקר"ש והתפלה אין זה אלא אם כונתו לשם שמים, אבל אם אין כונתו לשם שמים חייב הוא. אמנם הכס"מ הקשה עליו דמ"ש מכל מצוה אחרת דאף אם אין כונתו לש"ש אמרינן ביה העוסק במצוה פטור מן המצוה.

והנראה בזה דהעוסק בצרכי רבים ואין כונתו אלא להתגדל ולהתכבד ולא לש"ש, בעצם עוסק בצרכי עצמו, אלא שהציבור נהנה ממעשיו כבדרך אגב, ומשו"כ אינו פטור מה"מ, משא"כ בעוסק במצוה ממש.

למה נגרע

למה נגרע

בשורש מצות פסח שני כתב ספר החינוך (מצוה ש"פ).

"משרשי המצוה לפי שמצות הפסח הוא אות חזק וברור לכל רואי השמש בחידוש העולם כי אז בעת ההיא עשה עמנו האל ברוך הוא נסים ונפלאות גדולות ושינה טבע העולם לעיני עמים רבים, וראו כל עמי הארץ ויכלתו בתחתונים ואז בעת ההיא האמינו הכל ויאמינו כל הבאים אחריהם לעולם באמת, שהוא ברוך הוא ברא העולם יש מאין בעת שרצה והוא העת הידוע, ואע"פ שבריאת היש מן האין הוא דבר נמנע מדרך הטבע, כי כמו כן נמנע לבקוע מצולות ים עד עבור בתוכו עם כבד ביבשה וישובו למקומן, ולהחיות עם גדול ורב ארבעים שנה מלחם היורד מן השמים יום יום, ויתר האותות והמופתים שעשה לנו בעת ההיא שכולן נתחדשו בהפך הטבעים וענין חידוש העולם הוא העמוד החזק באמונתנו ובתורתנו, כי למאמיני הקדמות אין תורה וחלק העולם הבא עם ישראל, וידוע הדבר אין להאריך במפורסם על כן היה מרצונו ברוך הוא לזכות במצוה זו הנכבדת כל איש מישראל ואל יעכבהו אונס וריחוק מקום מעשותה כי אם יקרהו עון שנאנס בחדש הראשון ולא זכה בה עם הקודמין יעשה אותה בחודש השני ולפי שהוא יסוד גדול בדת, הגיע החיוב גם כן אף על הגר שנתגייר בין פסח ראשון לשני וכן קטן שהגדיל בין שני הפסחים שחייבין לעשות פסח שני"

ומשום חשיבותו ושגב גדולתו של חג המצות רצה הקב"ה שכל אחד ואחד מבני ישראל יקיים מצותיו בשלימות, איש בל ייעדר, ולא יגרע מאחד מהם זכות קרבן זה.

למה נגרע

ב

אמנם עוד הערה גדולה יש במצוה זו, דלא מצינו בכל התורה כולה מלבד מצוה זו שבני ישראל קיבלו מצוה מהקב"ה רק בעקבות דרישה ובקשה לקבלה. דרך כאשר באו אותם אנשים שהיו טמאים לנפש אדם ותבעו בפה "למה ניגרע לבלתי הקריב את קרבן ה' במועדו" צוה הקב"ה על מצות פסח שני.

ולכאורה יש בזה עזות מצח לבא לפני הקב"ה ולדרוש ממנו להוסף לנו מצוה על מצוות התורה, אך עזות דקדושה היא זו. וכבר אמרו חז"ל (סנהדרין ק"ה ע"א) חוצפא, אפילו כלפי שמיא מהניא, ואהני לן לזכות במצוה יקרה וחביבה, מצות פסח שני.

וכיוצא בדבר מצינו בפרשת כי תבא (דברים כ"ז ט') כשאמרו משה לישראל "ביום הזה נהיית לעם לה' אלקיך". ולא נתפרש בתורה על איזה יום אמר כן משה רבינו.

וכתב בזה רש"י (שם כ"ט ג')

"שמעתי שאותו היום שנתן משה ספר התורה לבני לוי כמו שכתוב בפ' וילך ויתנה אל הכהנים בני לוי באו כל ישראל לפני משה ואמרו לו משה רבינו אף אנו עמדנו בסיני וקבלנו את התורה וניתנה לנו ומה אתה משליט את בני שבטך עליה ויאמרו לנו יום מחר לא לכם נתנה לנו נתנה ושמח משה על הדבר ועל זאת אמר להם היום הזה נהיית לעם וגו' היום הזה הבנתי שאתם דבקים וחפצים במקום" (רש"י שם)

והדברים נפלאים ומפליאים, לא ביום שהקדימו נעשה לנשמע, לא ביום שכפה עליהם הר כגיגית, אלא ביום בו זעקו מנהמת לבם "אף אנו עמדנו בסיני וקבלנו את התורה וניתנה לנו!" ביום שהוכיחו במעשיהם

למה נגרע

"שאתם דבקים וחפצים במקום", ביום זה נהיית לעם לה' אלקיך.

דבקים וחפצים במקום, לא כמצות אנשים מלומדה, אלא כשאיפת חיים הבוערת בלבו של אדם, כאשר אנו חפצים לדבוק בהקב"ה, מדה כנגד מדה חפץ בנו הקב"ה להיות לו לעם סגולה, וזה שאמר משה "ביום זה נהיית לעם לה' אלקיך".

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

